

BIOMOLEKULÁRIS SZERKEZET ÉS DINAMIKA: RÁDIÓSPEKTROSKÓPIÁK, NMR, ESR, MRI

KELLERMAYER MIKLÓS

Atomi, molekuláris rendszerek elemi mágnesként viselkedhetnek

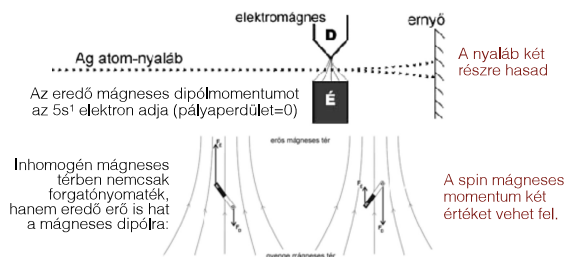
Stern-Gerlach kísérlet (1922)

Otto Stern
(1888-1969)

Walther Gerlach
(1889-1979)

Mágneses magrezonancia ("nuclear magnetic resonance", NMR) Nobel-díj, 1952

Isidor Rabi
(1898-1988)

Felix Bloch
(1905-1983)

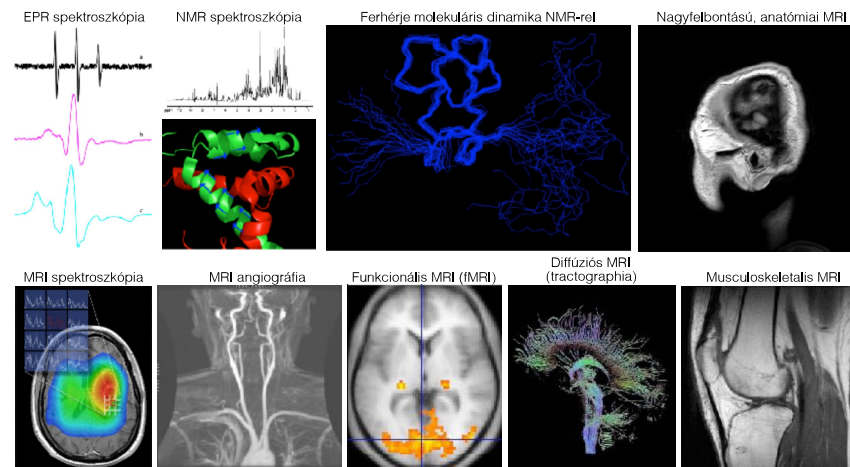
Edward Mills Purcell
(1912-1997)

Mágneses rezonancia: Mágneses térbe helyezett minta általi, rezonancia-abszorpció jellegű elektromágneses energia elnyelése.

"Rádióspektroszkópiák":

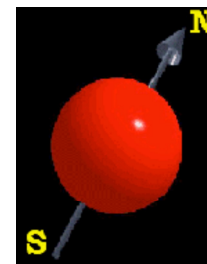
forradalmasították a fizikát, kémiát, biológiát és orvostudományt

- Elektronspin rezonancia (ESR, elektron paramágneses rezonancia - EPR)
- Mágneses magrezonancia (NMR, MRI)

Eredő spinnel rendelkező rendszerek: elemi mágneselek

- Elemi részecskék (p, n, e) saját *spinnel* rendelkeznek.
- Elemi részecskék száma és bizonyos rendező elvek (pl. Pauli-elv) miatt *eredő spin* léphet fel.
- Atommag: páratlan tömegszám - feles magspin (^1H , ^{13}C , ^{15}N , ^{19}F , ^{31}P); páros tömegszám, páratlan rendszám - magspin egész; páros tömegszám és rendszám - magspin zérus.
- Elektron: eredő elektronspin stabil párosítatlan elektront tartalmazó rendszerekben (pl. szabad gyökök).
- Töltés és *eredő spin* miatt *mágneses momentum* lép fel.

Pörgettyűmodell

Magmágneses momentum:

$$M_N = \gamma_N L$$

γ_N = atommag giromágneses hányadosa (mágneses momentum és perdület aránya)

L = magspin ($L = \sqrt{l(l+1)}\hbar$), ahol l = eredő spinkvantumszám.

Elektronspin mágneses momentuma:

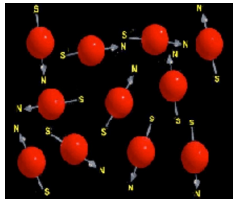
$$M_e = -g\mu_B \sqrt{S(S+1)}$$

g = elektron g -faktora (a mágneses momentum és giromágneses hányados kapcsolatát leíró dimenzió nélküli arányszám)

μ_B = Bohr magneton (az elektron mágneses dipólusmomentum egysége)

S = spinkvantumszám

Mágneses térben a spinek orientálódnak

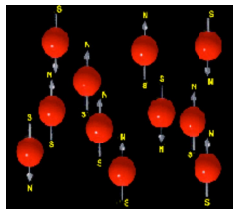

Mágneses tér hiányában:

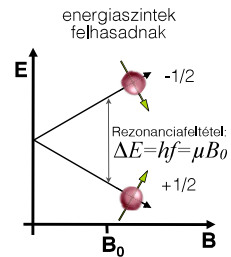
elemi mágnesek orientációja random

Paramágnesség: külső mágneses tér hatására fellépő mágneseztettség (mágneses dipólok orientációja).

Mágneses térben:

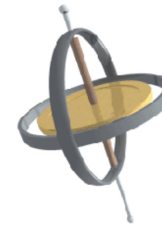

elemi mágnesek orientálódnak
B₀
parallel
antiparallel

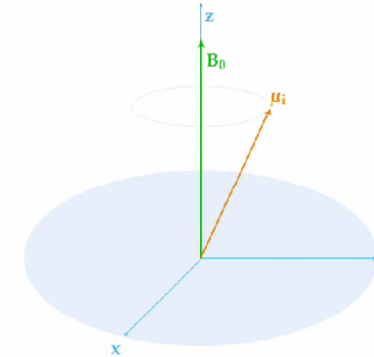

Edward Purcell, 1946

Az orientált spinek precessziós mozgást végeznek

Pörrgettyű, giroszkóp

Precessziós vagy Larmor frekvencia:

$$\omega_0 = \gamma B_0$$

$$f_{Larmor} = \frac{\gamma}{2\pi} B_0$$

Rezonanciafeltétel:

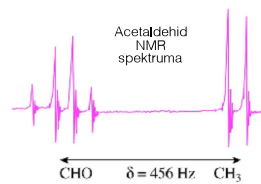
$$\Delta E = \frac{h\omega_0}{2\pi}$$

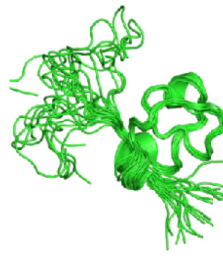
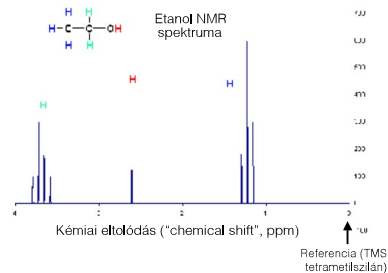
Felix Bloch, 1946

NMR spektroszkópia

- NMR spektroszkópia vagy Mágneses Rezonancia Spektroszkópia (MRS)
- Spektroszkópai módszer az atommagok körüli lokális mágneses tér mérésére. A mágneses térbe helyezett atommagok rezonanciafrekvenciáit mérjük meg.
- NMR spektrométer: Folyékony He által hűtött mágnes, nagy mágneses téror (spektrális felbontás a térorrel egyenesen arányos)
- NMR spektrum: elnyelt elektromágneses sugárzás intenzitása frekvencia függvényében.
- "NMR-vonal" görbe alatti területe az abszorbeáló atommagok számával arányos.
- Elektronfelhő (i.e., annak szerkezete) befolyásolja a lokális mágneses teret: frekvenciaeltérést elhangolódik ("kémiai eltolódás"). Kémiai szerkezetmeghatározás lehetősége.
- Fehérje NMR: dinamika mérésének lehetősége, rendezetlen fehérje elemek detektálása

900 MHz NMR, 21,1 T mágnes

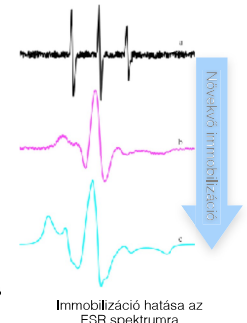
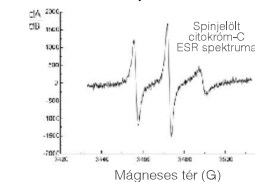
Somatomedin B domén (szuperponált szerkezetek)

ESR spektroszkópia

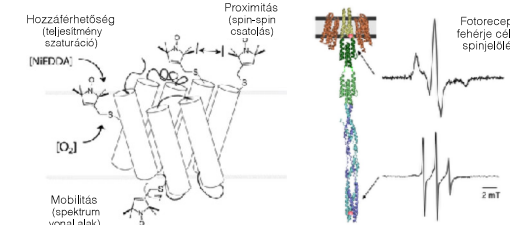
- Elektronspin rezonancia (ESR) vagy elektron paramágneses rezonancia (EPR) spektroszkópia
- Spektroszkópai módszer a páratlan elektront tartalmazó anyagok vizsgálatára.
- ESR spektrum: elnyelt elektromágneses sugárzás intenzitása a mágneses tér függvényében.
- NMR-énél alacsonyabb mágneses tér, de nagyobb elektromágneses sugárzási frekvenciák (mikrohullám).
- Spin-jelölés: stabil párosítatlan elektront tartalmazó vegyülettel való jelölés. "Site-directed" (célzott) spinjelölés: pontmutációval tervezetten bevitt reaktív aminosav oldalláncok (-SH) spinjelölése.
- Mozgási (rotációs) sebességek mérési lehetősége a 10⁻⁴ - 10⁻² s időtartományban.

Jevgenyij Zavoisky, 1944

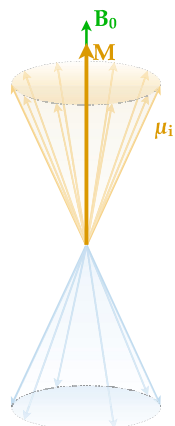
"Site-directed" (célzott) spinjelölés

Makroszkópos mágnesezettség

Különböző energiaszinteken spintöbbslet miatt

Alacsony energiájú állapot
parallel a proton esetében

B_0 = mágneses tér
 M = makroszkópikus
mágnesezettség

A nagy (parallel) ill.
alacsony (antiparallel)
energiájú spinállapotok
aránya:

$$\frac{N_{antiparallel}}{N_{parallel}} = e^{-\frac{\Delta E}{k_B T}}$$

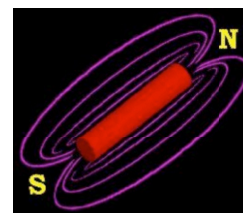
(Boltzmann-eloszlás)

MRI-ben alkalmazott mágneses térerő:
Föld mágneses térerőjének 20-50
ezerszerese

Nagy energiájú állapot
antiparallel a proton esetében

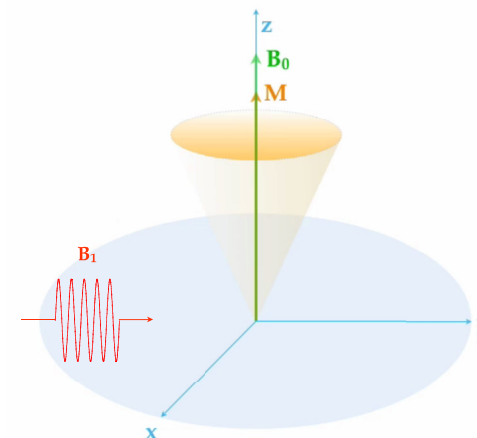
Gerjesztés

Rezonancia feltétel: Larmor frekvencia

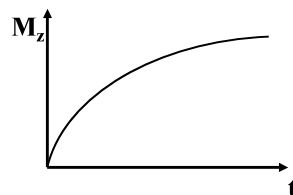
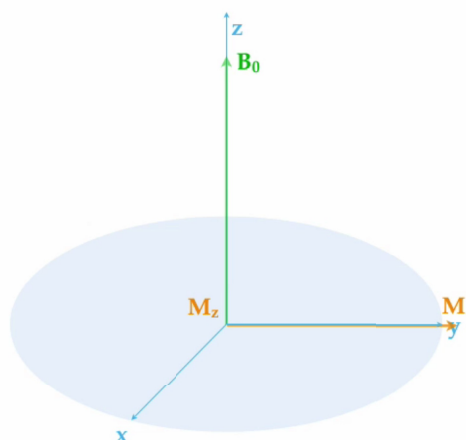

B_0 = mágneses tér
 M = makroszkópikus mágnesezettség
 B_1 = besugárzott elektromágneses tér

MRI-ben alkalmazott
elektromágneses sugárzás:
Rádiófrekvencia

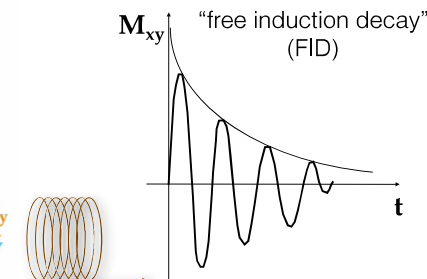
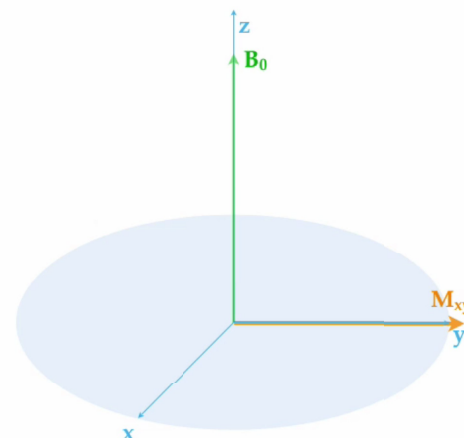

Spin-rács relaxáció T1 vagy longitudinális relaxáció

T1 relaxációs idő:
elemi mágnes (proton) és
környezete közötti kölcsönhatásra utal

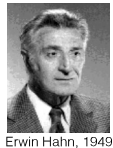
Spin-spin relaxáció T2 vagy tranzverzális relaxáció

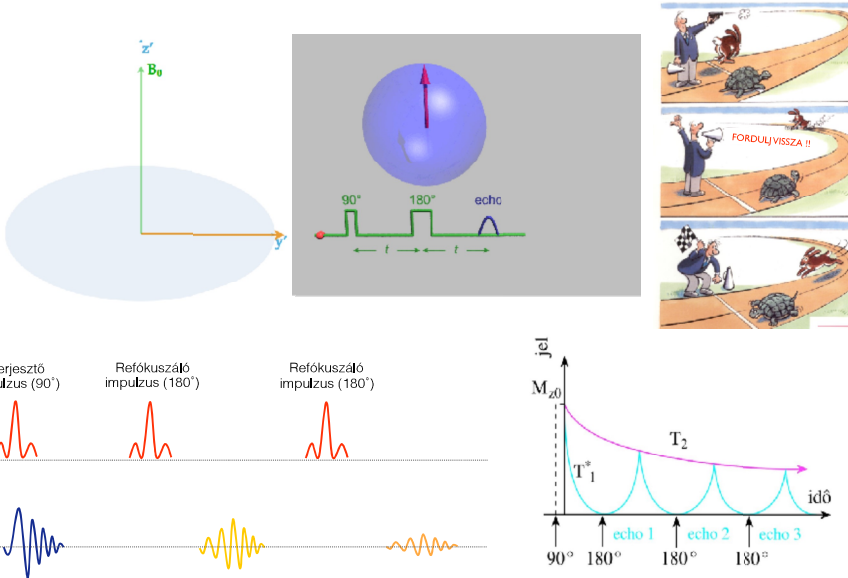
T2 relaxációs idő:
elemi mágnesek (protonok)
közötti kölcsönhatásra utal

Spin-echo kísérlet

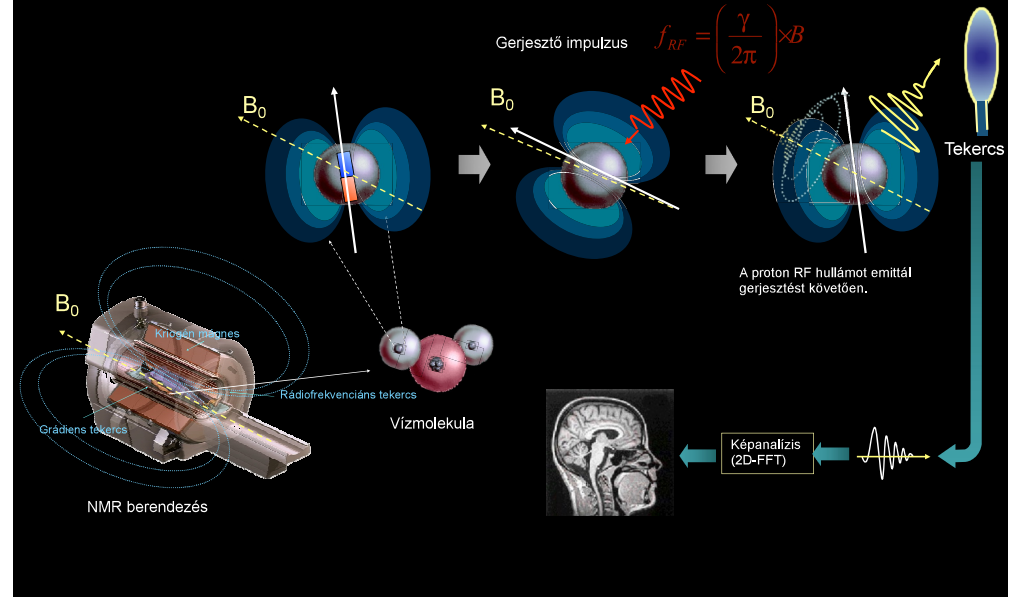
Ismétlődő gerjesztő és fókuszáló impulzusok: spin-echo szekvencia

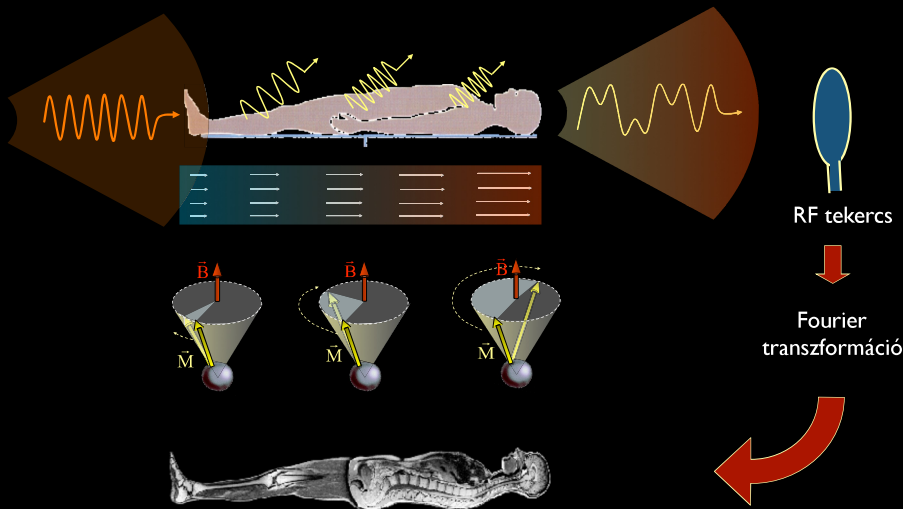
Erwin Hahn, 1949

MRI: az emberi test makroszkópikus mágnesezettségét hozza létre

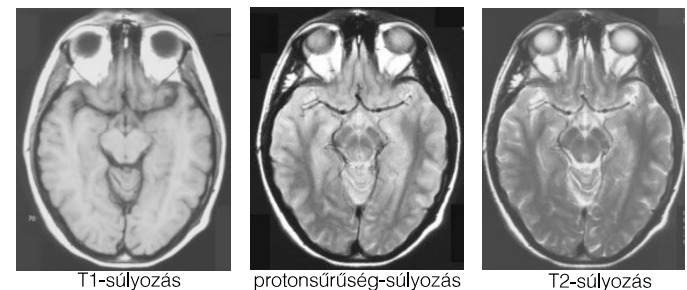
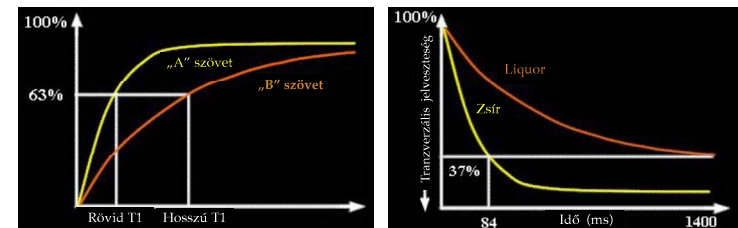

MRI: térbeli kódolás és képrekonstrukció a precesszió térfüggő frekvenciaváltozásán alapul

MRI képképzés

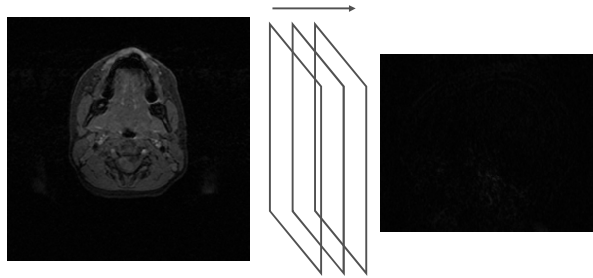
Színkontraszt اسپنسűrűség és relaxációs idők alapján

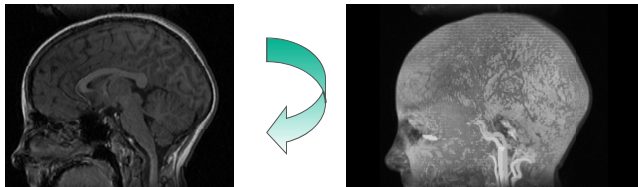

MRI: 3D információ

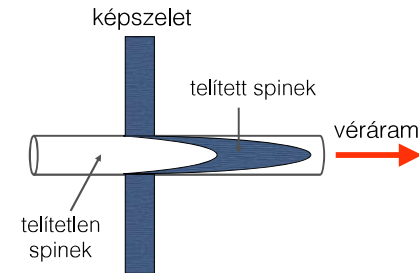
Újraszeletelés
merőleges síkban

Térbeli projekció
(„volume rendering”)

Az MRI több mint anatómiai képalkotás Non-invazív angiográfia

MRI mozgókép

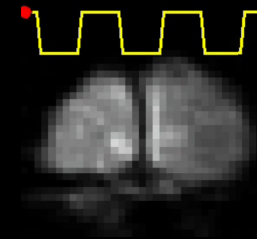
Nagy időfelbontású felvételek alapján

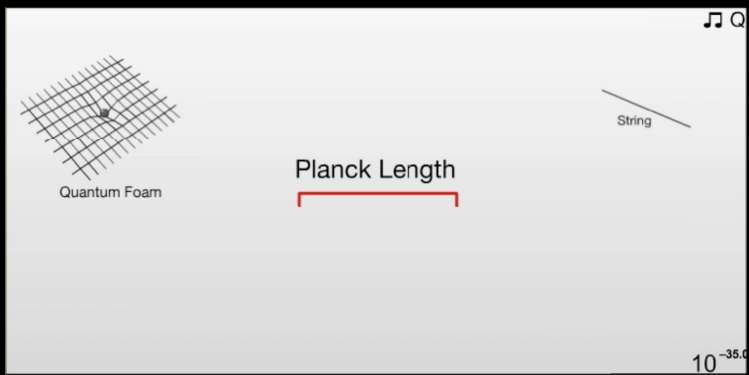
Aortabillentyű nyílása-záródása

Funkcionális MRI (fMRI)

Élettani folyamattal szinkron felvett
Nagy időfelbontású képsorozat

Villogó fény hatása a látókéregre

Copy and Michael Huang (<http://howbig.net>)